

**KAMMARRÄTTEN
I STOCKHOLM**
Avdelning 6

DOM

2011-07-05
Meddelad i Stockholm

Sida 1 (13)

Mål nr 2059-11

KONKURRENSVERKET	
2011-07-07	
Avd	
Dnr	
Doss	Aktbil

KLAGANDE

Kammarkollegiet
Box 2218
103 15 Stockholm

MOTPART

RKV-köp Rationella Kontors Varuköp KB, 969606-8486

Ombud:

Advokat Fredrik Linder och jur.kand. Mikael Dubois
Box 715
101 33 Stockholm

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Förvaltningsrättens i Stockholm dom den 11 mars 2011 i mål nr 2553-11,
se bilaga A

SAKEN

Offentlig upphandling

KAMMARRÄTTENS AVGÖRANDE

Kammarrätten bifaller överklagandet och upphäver förvaltningsrättens
dom.

Dok.Id 216643

Postadress
Box 2302
103 17 Stockholm

Besöksadress
Birger Jarls Torg 5

Telefon
08-561 690 00
E-post: kammarrattenistockholm@dom.se
www.kammarrattenistockholm.domstol.se

Telefax
08-14 98 89

Expeditionstid
måndag – fredag
09:00-16:00

BAKGRUND

Verket för högskoleservice (härefter VHS) påbörjade under december 2009 en upphandling benämnd "Allmänt kontorsmateriel" med projektnummer 9-0068-4415 avseende fem geografiskt definierade anbudsområden. Upphandlingen, som övertogs av Kammarkollegiet den 1 januari 2011 då VHS från och med detta datum kom att ingå i Kammarkollegiets Inköpscentral, har genomförts i form av ett selektivt förfarande med tecknande av ett års ramavtal med option till förlängning i upp till tre år. Avseende anbudsområde 1-4 har rangordning av anbudsgivarna tillämpats medan förnyad konkurrensutsättning har tillämpats avseende anbudsområde 5. Den 21 maj 2010 meddelades ett gemensamt tilldelningsbeslut för alla fem anbudsområden. RKV-köp Rationella Kontors Varuköp KB (härefter bolaget), vars anbud inte hade antagits avseende något av anbudsområdena, ansökte om överprövning gällande tilldelningsbeslutet. Förvaltningsrätten i Stockholm avlog bolagets ansökan om överprövning i dom den 28 oktober 2010 i mål nr 31681-10. Härefter har Kammarätten i Stockholm den 9 december 2010 i mål nr 6088-10 och Högsta förvaltningsdomstolen den 11 januari 2011 i mål nr 7589-10 beslutat att inte meddela prövningstillstånd gällande tilldelningsbeslutet.

Den 17 december 2010 skickade Kammarkollegiet, i avvaktan på Högsta förvaltningsdomstolens beslut i mål nr 7589-10, ut en förfrågan om förlängning av anbudens giltighetstid avseende perioden från den 1 januari 2011 t.o.m. den 28 februari 2011. Förfrågan skickades till samtliga kvalificerade anbudsgivare, varefter samtliga antagna anbudsgivare avseende anbudsområde 1-4 respektive tre av fyra antagna anbudsgivare avseende anbudsområde 5 inkom med accept gällande en förlängning. Därutöver inkom en accept från ett bolag vars anbud inte hade antagits. I avvaktan på den nu aktuella överprövningen av upphandlingen har anbudens giltighetstid förlängts ytterligare två gånger.

YRKANDEN M.M.

Kammarkollegiet yrkar att kammarrätten ska undanröja förvaltningsrättens dom och ogilla bolagets ansökan om överprövning.

Bolaget bestrider bifall till Kammarkollegiets överklagande och yrkar att kammarrätten fastställer förvaltningsrättens dom.

Kammarkollegiet anför som grund för sitt överklagande i huvudsak följande. Frågan gällande under vilka förutsättningar ett anbuds giltighetstid kan förlängas har diskuterats flitigt i praxis. I Kammarrättens i Göteborg dom den 21 januari 2010 i mål nr 4278-09, Kammarrättens i Jönköping dom den 28 oktober 2010 i mål nr 1798-10 samt Kammarrättens i Stockholm domar den 26 november 2010 i mål nr 3480-10 och den 30 november 2009 i mål nr 4488-09 m.fl. har nu aktuella omständigheter förelegat. Exempel på omständigheter som har haft betydelse för utgången i målen är bl.a. behov av förlängning *före* eller *efter* tilldelningsbeslut, om upphandlande myndighet eller leverantör har varit den som velat förlänga samt om alla, några eller inga anbud har förlängts. Det går inte att utläsa en enhetlig rättsregel gällande förlängningar utan en distinktion måste göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. I förevarande fall har anbudstidens giltighet löpt ut efter tilldelningsbeslutet och den upphandlande myndigheten har, innan anbudens giltighetstid har gått ut och under pågående överprövning, kontaktat de kvalificerade leverantörerna och efterfrågat en förlängning av anbuden. Flertalet anbudsgivare har medgett en förlängning. Bolaget förlorade överprövningsprocessen, varvid upphandlingens tilldelningsbeslut kvarstår. Därmed är frågan om det i denna situation har varit en nödvändig förutsättning för avslutande av upphandlingen genom tecknande av avtal att alla anbudsgivare medgett förlängning. Frågan om ett förfrågningsunderlag har förändrats på ett väsentligt sätt bedöms inte

utifrån om alla anbudsgivare går med på en ändring eller inte, utan skyddsintresset utgår från potentiella anbudsgivare som inte har lämnat anbud men som möjligen skulle ha lämnat anbud om de kände till de nya förutsättningarna. Kravet i ansökningsinbjudan p. 1.12.1 är tydligt (transparent) och den förlängning som skett utgör inte någon ändring av vare sig krav eller förfrågningsunderlag utan har skett i enlighet med förfrågningsunderlaget där det finns tydlig information om anbuds- bundenheten. Anbudsgivare har, liksom upphandlande myndighet, anledning att räkna med att upphandlingar överprövas. Att avtal skjuts på framtiden p.g.a. en överprövning som nödvändiggör en förlängning är omständigheter som myndigheten inte råder över, varför den upp- handlingsrättsliga betydelsen av förlängningsförfrågan inte är fråga för bedömning enligt transparensprincipen i detta fall.

Vid bedömning av likabehandlingsprincipen är anbudsgivarnas olika förutsättningar inte relevant då anbudsgivare normalt har olika förutsättningar att lämna och stå för sina anbud. Det är felaktigt att dra slutsatsen att anbudsgivarnas skiftande förmåga att stå fast vid anbud skulle medföra att anbudsgivarna behandlas olika. Inför förlängnings- regeln i ansökningsinbjudan behandlas alla lika. Det strider mot likabehandlingsprincipen att en anbudsgivare vars anbud inte har antagits skulle kunna fälla en upphandling genom att vägra samtycke till förlängning av sitt anbud då konkurrensen i dessa fall redan är avgjord och anbudet inte har befunnits vara av intresse. Det är då stötande att tillmäta ett uteblivet samtycke till förlängning någon som helst betydelse, särskilt när anbudsgivaren tidigare har ansökt om överprövning men inte varit framgångsrik avseende denna. Eftersom bolagets överprövning inte rönt någon framgång ska bolaget inte ges möjlighet att tvinga fram en ny upphandling genom att vägra samtycke till förlängning av ett rätteligen bortvalt anbud. När tilldelningsbeslut har meddelats och beslutet inte har upphävts efter en överprövning ska samtliga antagna anbudsgivare tillfrågas avseende förlängning och de anbudsgivare som svarar ja

tilldelas kontrakt. De som svarar nej har utnyttjat sin civilrättsliga möjlighet att dra tillbaka anbud. Uppfattningen om förlängning hos anbudsgivare som inte har antagits genom tilldelningsbeslutet saknar betydelse och detta kan inte påverkas av en överprövning. Bolaget tillhör den kategori av anbudsgivare som inte har antagits genom tilldelningsbeslutet.

Även om förlängningen av anbuden är en civilrättslig fråga mellan Kammarkollegiet och de antagna anbudsgivarna ligger det närmast till hands att bedöma förlängningsfrågan enligt proportionalitetsprincipen. Det var proportionerligt att förlänga tiden först två och därefter ytterligare tre månader. Syftet med åtgärden var att försöka säkra giltigheten av anbuden under överprövningstiden. Upphandlingen rör kontorsmateriel, dvs. en produktkategori som varken är föremål för stora prisfluktuationer eller utgör en mycket efterfrågad tjänst utförd av personal med unik kompetens. Den förlängning som har skett kan därmed inte anses oproportionerlig. Anbudsgivarna har dessutom haft att räkna med att deras priser om anbud antogs skulle vara giltiga under hela avtalsperioden, dvs. minst ett år med en eventuell förlängning upp till tre år. De förlängningar som har gjorts kan därmed inte anses påverka möjligheterna att lämna anbud. Det är därför uteslutet att den s.k. konkurrensuppsökande fasen kan ha påverkats. Eftersom det har varit uppenbart att ytterligare förlängning kunnat ske och att det inte har visats på något som skulle tyda på att Kammarkollegiet hade för avsikt att avbryta upphandlingen har dess agerande varit transparent och förutsebart och inte orsakat anbudsgivarna någon skada. Det bör även framhållas att det verkar högst osannolikt att en förlängning som i detta fall, även om denna inte skulle ha varit förutsebar, skulle ha påverkat anbudsgivarna att utforma sina anbud på ett annat sätt.

Om förvaltningsrättens dom skulle vinna laga kraft skulle en anbudsgivare som, med fog eller ej, är missnöjd med tilldelningsbeslutet

kunna ansöka om överprövning och med den fördröjning en överprövningsprocess medför avvakta att giltighetstiden går ut samt därigenom framkalla att en måhända korrekt utförd upphandling måste göras om. Det är uppenbart att en möjlighet som ger enskilda anbudsgivare sådan makt är oförenlig med det grundläggande syftet att säkerställa att offentliga medel används så rationellt som möjligt och att skattebetalarna erhåller offentlig service av bästa kvalitet till lägsta pris (jfr KOM (96) 58B, Grönbok offentlig upphandling inom Europeiska Unionen: Överväganden inför framtiden, p. 2.3) Om en upphandlande myndighet vid angivande av anbudens giltighetstid ska ta tillräcklig höjd för en eventuell överprövningsprocess som kan innefatta prövning i tre instanser, eventuellt fler om återförvisning sker, måste giltighetstiden vara väldigt lång. Risker är då att anbudsgivarna kompenserar sig för den osäkerhetsfaktor som en lång bindningstid innebär och det kan inte uteslutas att enbart större anbudsgivare har möjlighet att låta sitt anbud vara giltigt under en längre tid, vilket skulle innebära att giltighetstiden står i strid med proportionalitetsprincipen. En alltför lång giltighetstid har ansetts olämplig av Konkurrensverket (jfr Konkurrensverkets yttrande den 30 juni 2010 i ärenden med dnr 336/2010, p. 27). Så länge det är upp till anbudsgivarna att bestämma om de vill medge förlängning eller inte måste det således vara möjligt för den upphandlande myndigheten att avsluta upphandlingen genom att skriva kontrakt oavsett om samtliga anbudsgivare medger förlängning eller inte. Det skulle annars få orimliga konsekvenser och äventyra funktionaliteten av hela upphandlings-systemet.

Bolaget anför som grund för sin inställning i huvudsak följande.

Avseende betydelsen av om anbudens giltighetstid har löpt ut före eller efter tilldelningsbeslut kan sägas att det finns en närmast entydig praxis som säger att när giltighetstiden har löpt ut före tilldelningsbeslutet måste upphandlingen avbrytas/göras om. När giltighetstiden har löpt ut efter tilldelningsbeslutet är praxis inte enhetlig, varför frågan om anbudens

giltighetstid har löpt ut före tilldelningsbeslutet således på intet sätt är avgörande för frågan om en förlängning av anbudens giltighetstid kan ske eller inte (jfr Kammarrättens i Stockholm dom den 26 november 2010 i mål nr 3480-10). Frågan om förlängning av anbuds giltighetstid måste avgöras med beaktande av omständigheterna i det enskilda fallet. I förevarande fall har tre av sju kvalificerade anbudsgivare, däribland en anbudsgivare som antagits som leverantör, valt att inte förlänga sina respektive anbud. En förlängning av övriga fyra anbudsgivares anbud inte har kunnat ske och agerandet står i strid med likabehandlingsprincipen och 1 kap. 9 § lagen (2007:1091) om offentlig upphandling, LOU. I denna del åberopas Kammarrättens i Stockholm domar i mål nr 1701-09 och 1772-09 samt Kammarrättens i Göteborg dom den 26 januari 2005 i mål nr 6802-04 och Kammarrättens i Stockholm dom den 30 november 2009 i mål nr 4488-09 m.fl.

Det kan inte utan vidare antas att samtliga anbudsgivare har samma förutsättningar att låta sina anbud vara giltiga under en längre tid än vad som från början angivits i förfrågningsunderlaget. En anbudsgivare som inte har möjlighet att förlänga anbudstiden missgynnas i jämförelse med anbudsgivare som har sådan möjlighet, varför likabehandlingsprincipen endast kan upprätthållas om samtliga anbudsgivare medger en förlängning. Eftersom så inte har skett har förlängningen av de aktuella anbudens giltighetstid företagits i strid med likabehandlingsprincipen och 1 kap. 9 § LOU. Likabehandlingsprincipens innebörd blir kraftigt urholkad med en sådan tillämpning som Kammarkollegiet förespråkar, eftersom det skulle innebära att rätten till likabehandling endast föreligger för de anbudsgivare som har antagits i samband med ett tilldelningsbeslut. Frågan om upphandlingen ska avslutas eller avbrytas kan inte styras utifrån vad Kammarkollegiet kommer överens om med enbart vissa anbudsgivare. Det är även märkligt att icke antagna anbudsgivare överhuvudtaget tillfrågades om förlängning då Kammarkollegiet ansåg att deras uppfattning ändå inte är relevant. Det

faktum att Kammarkollegiet ställde frågan tyder på att Kammarkollegiet inledningsvis ansåg att samtligas medgivande krävdes och att den nuvarande inställningen snarast är en efterhandskonstruktion. Till detta kommer även det faktum att inte ens alla antagna anbudsgivares inställning har ansetts vara relevanta då en av de antagna inte medgav en förlängning. Det ter sig vidare märkligt att Kammarkollegiet har anfört att det ligger närmast till hands att bedöma en förlängningsförfrågan enligt proportionalitetsprincipen då denna princip inte har aktualiserats i målet i förvaltningsrätten. Vidare är flera av de argument som anförs i samband med detta i första hand relevanta vid en bedömning av likabehandlingsprincipen. Förutsättningarna för förlängning av anbuden har inte klargjorts i förfrågningsunderlaget på ett sätt som är förenligt med transparensprincipen och 1 kap. 9 § LOU då det av detta inte på ett tydligt sätt framgår vilka förutsättningarna för en överenskommelse är. Varje berörd part, dvs. den upphandlande myndigheten och samtliga anbudsgivare, ska komma överens om en förlängning av giltighetstiden. Om Kammarkollegiet har avsett att en överenskommelse enbart skulle träffas med antagna anbudsgivare skulle detta ha ansetts i förfrågningsunderlaget. Anledningen till förlängningen ifrågasätts emellertid inte.

Vid framtagandet av förfrågningsunderlaget ska den upphandlande myndigheten räkna med att en överprövning kan ske och därvid beakta åtminstone två instansers prövning (jfr Konkurrensverkets yttrande den 25 augusti 2009 i ärende med dnr 346/2010, p. 37 och 39). Detta kan ske på ett transparent sätt t.ex. genom att ange att anbuden ska vara giltiga till dess en eventuell överprövning är avslutad eller till dess kontrakt tecknas. En förlängning av giltighetstid som anbudsgivarna inte har kunnat förutse innebär i praktiken en förändring av förfrågningsunderlaget då utformningen av anbuden hade kunnat bli annorlunda om förutsättningarna hade klargjorts. Eftersom anbuden kan ha påverkats har bristen påverkat den konkurrensuppsökande fasen. Kammarkollegiets resonemang om att en anbudsgivare kan få en otillbörlig möjlighet att

förhålla en överprövningsprocess och därigenom få till stånd en ny upphandling bestrids. Det finns sätt för upphandlande myndigheter att undvika denna problematik genom att utforma bestämmelserna om anbudens giltighetstid på andra sätt.

Kammarkollegiet anför med anledning av bolagets yttrande i huvudsak följande. Det finns inget i förfrågningsunderlaget som stödjer bolagets tolkning att myndigheten endast skulle godta en förlängning om samtliga anbudsgivare godkände förlängningen. Bolaget har inte visat på vilket sätt eller om förlängningen av giltighetstiden överhuvudtaget skulle ha förändrat bolagets anbud i det konkurrensuppsökande skedet om kravet hade utformats i enlighet med bolagets förslag. Anbudsgivarna och potentiella anbudsgivare har utifrån förfrågningsunderlaget getts tydlig information om anbudens giltighetstid. Kravet har varit tillräckligt klart och tydligt utformat så att en leverantör har kunnat förutse agerandet. Ingen anbudsgivare har utnyttjat möjligheten att kommunicera med Kammarkollegiet under ansöknings-/anbuds-förfarandet, vilket tyder på att det aktuella skall-kravet har varit tydligt. De skiftande förhållanden som råder i det ekonomiska livet gör att förfrågningsunderlag som inte är optimalt utformade får godtas under förutsättning att de principer som bär upp LOU och gemenskapsrätten inte träds förmär (jfr RÅ 2002 ref. 5). Det vitsordas att myndigheter åtminstone bör beakta två instansers prövning vid framtagande av förfrågningsunderlaget. Aktuell upphandling har prövats av samtliga instanser gällande upphandlingens materiella delar och har därefter återigen prövats i förvaltningsrätt och nu kammarrätt gällande anbudens giltighetstid. Med hänsyn till likabehandlingsprincipen erbjöds samtliga anbudsgivare möjlighet att förlänga sina anbud. Samtliga anbudsgivare som har erbjudits att teckna kontrakt måste inte godta förlängningen för att denna ska vara giltig. Om kammarrätten skulle finna att samtliga anbudsgivare som erbjudits att teckna kontrakt skulle vara tvungna att acceptera en förlängning ska det uppmärksammas att den aktuella upphandlingen är uppdelad på fem separata anbudsområden. Samtliga anbudsgivare som har

erbjudits att teckna kontrakt avseende anbudsområde 1-4 har accepterat en förlängning. Avseende anbudsområde 5 har en anbudsgivare som har erbjudits att teckna kontrakt inte accepterat en förlängning.

Även om upphandlingsunderlaget i något avseende skulle finnas ha kunnat vara ännu tydligare kan sådana eventuella otydligheter inte anses vara av den art eller omfattning att kravet på transparens eller någon av de andra grundläggande gemenskapsrättsliga principerna har åsidosatts. I vart fall har inte något brott mot LOU eller de grundläggande gemenskapsrättsliga principerna medfört att bolaget har lidit eller kan komma att lida skada.

Bolaget anför härfter i huvudsak följande. Förhållandet att en förlängning eventuellt är civilrättsligt giltig har ingen betydelse för frågan om förlängningen är förenligt med LOU och frågan om utformningen av anbudet hade varit annorlunda har endast betydelse för frågan om bolaget har lidit skada. Det är då tillräckligt att det inte framstår som osannolikt att dess anbud kunde ha varit annorlunda om den aktuella bristen inte hade förelegat (jfr Kammarrättens i Göteborg dom den 4 mars 2010 i mål nr 6420-09). I underlaget för upphandlingen har vidare inte angivits att mer än en förlängning kan komma att ske, varvid ansökningsinbjudan står i strid med transparensprincipen och 1 kap. 9 § LOU. Den situation som nu uppstått medför att Kammarkollegiet ensidigt kan bestämma om upphandlingen ska fortgå eller om den ska avbrytas.

SKÄLEN FÖR KAMMARRÄTTENS AVGÖRANDE

Tillämplig lagstiftning framgår av förvaltningsrättens dom.

Frågan i målet är om förlängningen av anbudens giltighetstid i förevarande upphandling har utgjort en väsentlig förändring av förfrågningsunderlaget samt om Kammarkollegiet genom förlängningen har handlat i

strid med de grundläggande principerna i 1 kap. 9 § LOU då samtliga anbudsgivare inte har accepterat en förlängning.

I förarbetena till LOU (prop. 2006/07:128 s. 381) uttalades att det ansågs lämpligt att införa en bestämmelse som stadgar att en upphandlande myndighet ska ange hur länge en anbudsgivare ska vara bunden av sitt anbud då denna ordning ansågs vara nödvändig för att upphandlingen ska fungera på ett rationellt sätt. Det uttalades även att det är viktigt att den upphandlande myndigheten vid varje enskild upphandling överväger vilken anbudstid som är rimlig samt att anbudstiden löper ut i enlighet med förfrågningsunderlaget även om upphandlingen är föremål för överprövning.

Vid en upphandling ska den upphandlande myndigheten emellertid alltid beakta principerna om likabehandling, icke-diskriminering, öppenhet (transparens) och proportionalitet (jfr 1 kap. 9 § LOU). Det finns dock varken i LOU eller i förarbetena till lagen några detaljerade regler respektive uttalanden angående hur ett förfrågningsunderlag ska vara utformat, t.ex. om hur ändring, förtydligande och komplettering av förfrågningsunderlag ska komma till uttryck. Detsamma gäller beträffande frågan om en förlängning av ett anbuds giltighetstid är möjlig och hur en förlängning i så fall ska företas. I RÅ 2008 not. 26 har det emellertid uttalats att giltighetstiden för anbud kan förlängas under förutsättning att principerna för offentlig upphandling iakttas samt att huruvida en förlängning ska ske eller inte främst är en fråga mellan den upphandlande myndigheten och anbudsgivarna.

Kammarrätten konstaterar att det är ostridigt i målet att den upphandlande myndigheten i underlaget för upphandlingen har angett att anbudsgivarna, för det fall överprövning av upphandlingen sker, ska vara bundna av såväl anbudsansökan som eventuellt efterföljande anbud fram

till dess slutlig dom vunnit laga kraft, dock längst t.o.m. den 31 december 2010, såvida inte annat överenskoms under upphandlingen.

Angivandet av anbudens giltighetstid har framställts som ett skall-krav. Genom tillägget ”om inte annat överenskoms under upphandlingen” finner kammarrätten att det framgår att en förlängning av giltighetstiden kan komma att ske. Förlängningen kan därmed inte anses ha medfört att det kan ha funnits potentiella leverantörer som har avhållit sig från att inge anbud med anledning av anbudens giltighetstid men som, om de hade haft kännedom om förlängningen, skulle ha varit intresserade av att delta i anbudsgivningen. De skiftande förhållanden som förekommer i det ekonomiska livet medför att förfrågningsunderlag som inte är optimalt utformade får godtas, under förutsättning att de principer som bär upp LOU och gemenskapsrätten inte träds för när (jfr RÅ 2002 ref. 50). Kammarrätten finner att det visserligen fanns ett visst utrymme för att i det nu aktuella förfrågningsunderlaget tydligare ange hur en överenskommelse avseende förlängning av giltighetstiden skulle komma till stånd. Mot bakgrund av vad som anförts ovan kan emellertid denna omständighet inte anses innebära att förlängningen av anbudens giltighetstid utgör en väsentlig förändring av förfrågningsunderlaget.

Vad därefter gäller frågan om en förlängning av anbuds giltighetstid förutsätter att samtliga anbudsgivare accepterar en förlängning för att denna inte ska anses strida mot de grundläggande principerna för offentlig upphandling finner kammarrätten att det har betydelse om förlängningen sker före eller efter ett tilldelningsbeslut. I förevarande fall har förlängning skett av giltighetstid som har löpt ut efter tilldelningsbeslutet.

Bestämmelsen i 9 kap. 11 § LOU, avseende en myndighets angivande av den tid en anbudsgivare ska vara bunden av sitt anbud, bör enligt kammarrättens mening anses fylla sin främsta funktion fram till dess

tilldelningsbeslut har meddelats. Efter det att tilldelningsbeslut har meddelats och den konkurrensuppsökande fasen därmed är förbi kan den omständigheten att ej antagna anbudsgivares då inte godtar en förlängning inte rimligen medföra att upphandlingen måste göras om. En annan tolkning av upphandlingsreglerna skulle innebära att en anbudsgivare som inte antagits, genom att ansöka om överprövning och invänta att giltighetstiden löper ut och därefter inte medge en förlängning av sitt eget anbud, kan framkalla att en korrekt genomförd upphandling måste göras om. Inte heller det förhållandet att en av de anbudsgivare som har antagits har valt att tacka nej till en förlängning av giltighetstiden, såsom är fallet beträffande den nu aktuella upphandlingens anbudsområde 5, kan anses innebära att upphandlingen måste göras om. Avtalsbundenhet efter tilldelningsbeslut får i stället ses som en fråga mellan den upphandlande myndigheten och anbudsgivaren. Mot denna bakgrund kan Kammarkollegiet inte anses ha brutit mot de grundläggande principerna i 1 kap. 9 § LOU vid förlängningen av anbudens giltighetstid.

Sammanfattningsvis saknas förutsättningar för ingripande enligt LOU. Överklagandet ska därmed bifallas.

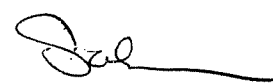

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga B (formulär 9).

Magnus Ekman
lagman

Elisabet Reimers
kammarrättsråd

Kent Ladvall
kammarrättsassessor
referent

Sabina Kronholm
föredragande

FÖRVALTNINGSRÄTTEN
I STOCKHOLM
Allmänna avdelningen

DOM
2011-03-11
Meddelad i
Stockholm

Bilaga A

Sida 1 (12)

Mål nr .....
2553-11
Enhet 17

SÖKANDE

RKV-köp Rationella Kontors Varuköp Kommanditbolag, 969606-8486
Bryggaregatan 19-21
503 38 Borås

Ombud: Advokat Fredrik Linder och Jur.kand. Mikael Dubois
Hamilton Advokatbyrå
Box 715
101 33 Stockholm

MOTPART

Kammarkollegiet
Box 2218
103 15 Stockholm

SAKEN

Överprövning enligt lagen (2007:1091) om offentlig upphandling – LOU

DOMSLUT

Förvaltningsrätten bifaller RKV-köp Rationella Kontors Varuköp Kommanditbolags ansökan om överprövning och förordnar att upphandlingen benämnd 9-0068-4415 ska göras om.

Dok.Id 110783

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
115 76 Stockholm	Tegeluddsvägen 1	08-561 680 00 E-post: forvaltningsrattenistockholm@dom.se	08-561 680 01	måndag – fredag 09:00-15:00

BAKGRUND OCH YRKANDEN

Verket för högskoleservice (VHS) påbörjade under 2009 en upphandling benämnd Upphandling av allmänt kontorsmaterial med beteckningen 9-0068-4415. Upphandlingen avsåg fem geografiskt definierade anbudsområden och genomfördes som ett selektivt förfarande med tecknande av ramavtal i ett år med option till förlängning i upp till tre år. Kammarkollegiet övertog upphandlingen från den 1 januari 2011 på grund av att VHS Upphandling från samma datum ingår i Kammarkollegiets Inköpscentral.

Ett gemensamt tilldelningsbeslut meddelades den 21 maj 2010 för alla anbudsområden. RKV-köp (bolaget) har tidigare ansökt om överprövning hos förvaltningsrätten och då yrkat rättelse på så vis att vissa konkurrerande anbud skulle förkastas alternativt att upphandlingen skulle göras om. Förvaltningsrätten avslog bolagets ansökan den 28 oktober 2010 och överinstanserna har inte meddelat prövningstillstånd.

Bolaget yrkar att upphandlingen ska göras om på grund av att giltighetstiden för anbudet i upphandlingen inte förlängts på ett sådant sätt att de grundläggande principerna för offentlig upphandling i 1 kap. 9 § LOU har följts. Bolaget kan komma att lida skada eftersom man för det fall en ny upphandling i enlighet med LOU genomförs har möjlighet att ge in anbud och därefter skulle kunna antas som leverantör. Bolaget yrkar även att förvaltningsrätten ska besluta interimistiskt att upphandlingen tills vidare inte får avslutas.

Kammarkollegiet bestrider bifall till överklagandet och yrkar att upphandlingen får avslutas i enlighet med det tilldelningsbeslut som meddelades den 21 maj 2010.

UTVECKLANDE AV TALAN

Förlängningen av anbudstiden och principen om likabehandling

Bolagets inställning

Anbuds giltighetstid kan förlängas under förutsättning att detta sker på ett sätt som är förenligt med principerna i LOU (jämför Regeringsrådet Nords utvecklade mening i RÅ 2008 not 26). Kammarrätten i Göteborg har anfört (mål nr 6802-04) att samtliga anbudsgivare måste tillfrågas om och medge en förlängning av anbudens giltighetstid för att den upphandlande myndigheten ska kunna återopa upphandlingsförfarandet för beslut om leverantör. Den uppfattningen har även Kammarrätten i Stockholm haft (mål nr 4488-09) och anfört att en förlängning av anbudens giltighetstid i en upphandling inte skett eftersom inte samtliga anbudsgivare accepterat en sådan förlängning. Enligt praxis kan en upphandling där det inte längre föreligger några giltiga anbud inte avslutas genom tecknande av kontrakt. Om anbudens giltighetstid har löpt ut, och anbudens giltighetstid inte har förlängts måste den aktuella upphandlingen göras om (jämför Kammarrätten i Stockholms mål nr 1701-09, 1772-09 och 7788-09).

Endast fyra av sju anbudsgivare i den aktuella upphandlingen har medgett förlängning av sina anbud. Förlängningen av anbudens giltighetstid har inte skett med iakttagande av de grundläggande principerna i LOU. Det medför att inte heller de anbud vars giltighetstid förlängts kan anses vara giltiga i LOU:s mening.

Av rättspraxis framgår att det inte är klarlagt under vilka omständigheter en förlängning av anbudens giltighetstid kan godtas (se Kammarrätten i Stockholms mål nr 1701-09 och 1772-09 samt länsrättens bedömning i målen 26095-08 och 25407-08). Länsrätten uttalade att det i vart fall inte är tillräckligt att tillfråga endast antagna leverantörer.

Kammarrätten i Göteborg har funnit (mål nr 6802-04) att den omständigheten att samtliga anbudsgivare inte gått med på förlängning av anbudens giltighetstid innebär att upphandlande myndigheten inte varit berättigad att åberopa upphandlingsförfarandet för beslut om leverantör. Nämnden för offentlig upphandling (NOU) har kommenterat nämnda dom och anført att samtliga anbudsgivare måste gå med på samma förlängning.

Att samtliga anbudsgivare ska *erbjudas* att förlänga anbudstiden är Kammarkollegiets egen tolkning av hur likabehandlingsprincipen ska tillämpas i fråga om förlängning av anbudens giltighetstid. Det anges inte i vare sig lagstiftning eller praxis att likabehandlingsprincipen ska tolkas och tillämpas på det sätt Kammarkollegiet gör gällande. En bestämmelse om anbudens giltighetstid i en upphandling måste i hög grad beaktas vid utformningen av anbudet. Det är därför lika viktigt att likabehandlingsprincipen och övriga grundläggande principer för offentlig upphandling följs avseende anbudens giltighetstid som för kvalificerings- och utvärderingskriterier i en upphandling.

Det kan inte utan vidare antas att samtliga anbudsgivare i upphandlingen haft samma förutsättningar att låta sina anbud bli giltiga under längre tid än vad som från början varit fallet. De anbudsgivare som inte har den möjligheten missgynnas därför i jämförelse med anbudsgivare som har möjlighet till att medge en sådan förlängning. Vid sådant förhållande kan likabehandlingsprincipen bara upprätthållas om samtliga anbudsgivare medger en förlängning.

Kammarkollegiets inställning

Kammarkollegiet har genomfört upphandlingen i enlighet med bestämmelserna i LOU samt i övrigt agerat korrekt i enlighet med de gemenskapsrättsliga principerna.

FÖRVALTNINGSRÄTTEN
I STOCKHOLM
Allmänna avdelningen

DOM

Av förfrågningsunderlaget (punkten 1.10.1) framgår att anbudsgivarna ska vara bundna av sitt anbud t.o.m. den 31 december 2010. Samtliga kvalificerade anbudsgivare erbjöds att komma in med en skriftlig förlängning av anbudens giltighetstid t.o.m. den 28 februari 2011. Samtliga anbudsgivare, som tilldelats kontrakt för anbudsområde 1-4, inkom med skriftlig accept inom angiven tid för vilken anbudet var bindande. Anbudsgivarna är därför enligt löftesprincipen civilrättsligt bundna av sitt anbud.

I förfrågningsunderlaget (punkten 1.10.1.) framgår följande:

”Anbudet skall vara skrivet på svenska samt vara bindande till och med 2010-06-30, vilket bekräftas nedan. För det fall överprövning av upphandlingen sker, skall dock anbudsgivarna vara bundna av såväl anbudet som eventuellt efterföljande anbud fram tills slutlig dom vunnit laga kraft, dock längts till och med 2010-12-31, såvida inte annat överenskoms under upphandlingen”.

Av kravet framgår att parterna har rätt att överenskomma om en giltighetstid som sträcker sig längre än den 31 december 2010. Hanteringen av förlängningen utgör således ingen väsentlig förändring av ställda krav i förfrågningsunderlaget, utan är en följd av ett ställt krav. Förlängningen har inte heller i övrigt medfört några förändringar i övrigt avseende upphandlingsunderlaget.

Till de anbudsgivare som erbjöds lämna anbud men som inte tilldelats kontrakt enligt tilldelningsbeslutet översändes ett mejl med lydelsen:

”Med anledning av överprövning av allmänt kontorsmaterial önskar VHS undvika att giltighetstiden på inkomna anbud utgår. Vi avser att teckna avtal snarast möjligt. Vänligen underteckna bifogat dokument och inkom med dessa i original till VHS upphandling senast den 21 december 2010 till följande adress /.../”.

Förfarandet har skett i enlighet med 9 kap. 11 § LOU, eftersom det av förfrågningsunderlaget framgån vilken tid en anbudsgivare ska vara bunden

FÖRVALTNINGSRÄTTEN
I STOCKHOLM
Allmänna avdelningen

DOM

av sitt anbud. Samtliga anbudsgivare och anbudssökare har underrättats om tilldelningsbeslutet enligt 9 kap. 10 § LOU. Av förarbetena framgår att även om upphandlingen är föremål för överprövning löper anbudstiden ut i enlighet med vad som angetts i förfrågningsunderlaget (prop. 2006/07:128 s. 381 f). Det framgår också att en förlorande anbudsgivare är bunden av sitt anbud trots att anbudsgivarna upplysts om beslut om tilldelning av kontrakt, vilket innebär ett avsteg från den avtalsrättsliga principen att ett anbud förfaller när det avslås.

Enligt rättspraxis kan anbudens giltighetstid förlängas under förutsättning att principerna för offentlig upphandling iakttas. Om en förlängning ska ske eller inte är främst en fråga mellan den upphandlande myndigheten och anbudsgivarna (jämför RÅ 2008 not 26).

Av kammarrättspraxis kan utläsas att en skillnad görs mellan förlängning som sker *före* respektive *efter* meddelande av tilldelningsbeslut. I avgöranden från Kammarrätterna i Göteborg och Jönköping framgår att det faktum att inte samtliga anbudsgivare gått med på en förlängning inte i sig innebär att upphandlingen måste göras om (se mål nr 4278-09, 5375-06 och 3521-08). Detta resonemang bekräftas även av Regeringsrättens avgörande RÅ 2008 not 26.

Det har inom doktrinen föreslagits att anbudsgivarna ska vara bundna av sina anbud till dess att kontrakt tecknats. Kammarkollegiet ifrågasätter (i likhet med Konkurrensverket i yttrande i Kammarrätten i Jönköpings mål 942-10) om detta är proportionerligt. När en upphandlande myndighet ska besluta om anbudens giltighetstid måste först en proportionalitetsbedömning göras där anbudsgivarnas olägenhet ställs i förhållande till eventuellt utdragna överprövningsförfaranden. Anledningen till att upphandlande myndighet inte redan i förfrågningsunderlaget angav en giltighetstid för anbudet som var så väl tilltagen att tid skulle ges till ett eventuellt utdraget

överprövningsförfarande var med anledning av den olägenhet som detta kunde medföra för anbudsgivarna.

Upphandlande myndighet har handlat i enlighet med likabehandlingsprincipen eftersom samtliga anbudsgivare, efter tilldelningsbeslut, erbjudits en förlängning inom tiden för anbudens giltighetstid. Förlängningen har skett i enlighet med LOU och de gemenskapsrättsliga grundläggande principerna och anbuderna är således giltiga.

Strider förlängningen mot principen om transparens i LOU?

Bolagets inställning

Det framgår inte tydligt av formuleringen i förfrågningsunderlaget (punkten 1.10.1.) ”... såvida inte annat överenskoms under upphandlingen” vilka förutsättningarna för sådan överenskommelse är. Bolagets tolkning är att varje berörd part, dvs. den upphandlande myndigheten och *samtliga anbudsgivare* ska komma överens om en förlängning av anbudstiden. Det är dock endast upphandlande myndighet och de *antagna anbudsgivarna* som nått överenskommelse om förlängning av anbudens giltighetstid. Om det varit avsikten skulle det ha angetts i förfrågningsunderlaget. Eftersom förutsättningarna för sådan förlängning inte tydligt framgått för anbudsgivarna i upphandlingen strider förlängningen mot transparensprincipen i 1 kap. 9 § LOU.

Kammarkollegiets inställning

Samtliga anbudsgivare har fått samma information och förutsättningar att lämna ett konkurrenskraftigt anbud. Upphandlande myndighet gav parterna rätt att överenskomma om längre bundenhet redan i ansökningsinbjudan. Förfarandet måste anses ha varit tydligt och förutsebart eftersom det redan vid anbudslämningen framgick hur den upphandlande myndigheten skulle hantera den uppkomna situationen.

Otillåten direktupphandling

Bolagets inställning

Om Kammarkollegiet skulle teckna avtal med de anbudsgivare som antagits i upphandlingen skulle det innebära att en direktupphandling utan annonsering genomförs. Ingen av de situationer som enligt LOU berättigar att en direktupphandling genomförs föreligger i detta fall. Således skulle ett ingående av avtal utgöra en otillåten direktupphandling i strid med LOU. Ett avtal ingånget genom en sådan direktupphandling kan ogiltigförklaras av domstol enligt 16 kap.15 § LOU.

Kammarkollegiets inställning

Kammarkollegiet har inte gjort sig skyldig till någon otillåten direktupphandling, utan förlängningen av anbudens giltighetstid har skett inom ramen för upphandlingen av Allmänt kontorsmaterial.

DOMSKÄL

I målet aktuella bestämmelser m.m.

Av 1 kap. 4 § LOU följer att en upphandling ska göras med utnyttjande av de konkurrensmöjligheter som finns och även i övrigt genomföras affärs-
mässigt. Anbudsgivare, anbudssökande och anbud ska behandlas utan ovidkommande hänsyn.

Enligt 1 kap. 9 § LOU ska upphandlande myndigheter behandla leverantörer på ett likvärdigt och ickediskriminerande sätt samt genomföra upphandlingar på ett öppet sätt. Vid upphandlingar ska vidare principerna om ömsesidigt erkännande och proportionalitet iakttas.

Av 9 kap. 11 § LOU framgår att en upphandlande myndighet i förfrågningsunderlaget ska ange den tid som en anbudsgivare ska vara bunden av sitt anbud. En anbudsgivare är bunden av sitt anbud även om anbudsgivaren fått underrättelse enligt 9 § första stycket eller upplysningar enligt 10 §.

FÖRVALTNINGSRÄTTEN
I STOCKHOLM
Allmänna avdelningen

DOM

Av 16 kap. 1 § följer att en leverantör som anser sig lidit skada eller kunna komma att lida skada får i en framställning till allmän förvaltningsdomstol ansöka om åtgärd enligt 5 eller 15 § (ansökan om överprövning).

I 16 kap. 5 § stadgas att om den upphandlande myndigheten har brutit mot de grundläggande principerna i 1 kap. 9 § eller någon annan bestämmelse i denna lag och detta har medfört att leverantören har lidit eller kan komma att lida skada, ska rätten besluta att upphandlingen ska göras om eller att den får avslutas först sedan rättelse har gjorts.

Förvaltningsrätten har tidigare beslutat (i mål 1435-11) att upphandlingen benämnd 9-0068-4415 tills vidare inte får avslutas. Förvaltningsrätten bedömer att skäl saknas att ta ställning till bolagets yrkande om interimistiskt beslut och prövar målet slutligt.

Grund för att ingripa mot en upphandling kan föreligga om det visas att den upphandlade myndigheten inom ramen för upphandlingen åsidosatt eller brutit mot de grundläggande gemenskapsrättsliga principerna om likabehandling, icke-diskriminering, transparens, ömsesidigt erkännande och proportionalitet.

Av principen om likabehandling av leverantörer följer att samtliga anbud ska vara i överensstämmelse med bestämmelserna i förfrågningsunderlaget för att säkra möjligheten till en objektiv jämförelse av anbuden. Prövningen i förvaltningsrätten utgör en kontroll av om det på grundval av vad sökanden har framfört i målet finns anledning att vidta sådana åtgärder som anges i 16 kap. 5 § LOU. För att ett ingripande ska bli aktuellt krävs vidare att det visas att sökanden har lidit skada eller kan komma att lida skada på grund av att den upphandlande enheten brutit mot LOU. Förvaltningsrätten har att, utifrån de omständigheter som sökanden åberopat, pröva om någon överträdelse av LOU har skett samt därefter självständigt pröva vilken åtgärd som kan komma i fråga (jfr RÅ 2009 ref. 69 och RÅ 2005 ref. 47).

Förvaltningsrättens bedömning

Förvaltningsrätten ska först ta ställning till om den upphandlande myndigheten genom att förlänga anbudens giltighetstid utan att samtliga anbudsgivare accepterat sådan förlängning gjort sådan väsentlig förändring i förfrågningsunderlaget att upphandlingen skett i strid med de grundläggande principerna i 1 kap. 9 § LOU.

Av lagstiftning och förarbeten framgår inte något specifikt under vilka förutsättningar det kan godtas att en upphandlande myndighet kan förlänga giltighetstiden för anbudet. (Frågan är inte heller reglerad i det s.k. Upphandlingsdirektivet (2004/18/EG). Däremot regleras i lagstiftningen att en upphandlande myndighet ska ange hur länge en leverantör ska vara bunden av sitt anbud (se 9 kap. 11 § LOU). En upphandlande myndighet måste dock alltid ta hänsyn till de grundläggande principerna i 1 kap. 9 § LOU samt de gemenskapsrättsliga principerna. En upphandlande myndighet får således inte i upphandlingen agera på ett sådant sätt att någon av de upphandlingsrättsliga principerna sätts ur spel.

Rättspraxis på området är inte enhetlig vad gäller frågan om alla anbudsgivare måste *acceptera* en förlängning av det aktuella slaget eller om det är tillräckligt att alla anbudsgivare *erbjuds* en sådan förlängning. Det kan dock konstateras att en upphandlande myndighet inte har rätt att kräva att anbudsgivarna ska acceptera en förlängning av anbudens giltighetstid och att det inte heller föreligger någon generell rätt för myndigheten att göra en sådan förlängning.

Bolaget har anfört att rättspraxis pekar mot att förutsättningen för sådan förlängning som nu är aktuell är att det sker på ett sådant sätt som är förenligt med principerna i LOU och att det i sin tur innebär att alla anbudsgivare måste medge förlängning. Det har också anförts att bolaget kan komma att lida skada eftersom man skulle kunna få möjlighet att komma in med

anbud om upphandlingen genomförs i enlighet med LOU och då skulle kunna antas som leverantör.

Kammarkollegiet har invänt att upphandlingen inte skett i strid med LOU eller de gemenskapsrättsliga principerna eftersom man erbjudit alla anbudsgivare att förlänga sitt anbuds giltighetstid. Detta erbjudande till samtliga leverantörer är ett uttryck för likabehandlingsprincipen. Bolaget har haft och utnyttjat sin möjlighet att i upphandlingen konkurrera om kontraktet.

Förvaltningsrätten gör bedömningen att upphandlande myndighets agerande står i strid med LOU:s principer om likabehandling och transparens. Den omständigheten att samtliga anbudsgivare erbjudits att medge förlängning av sitt anbud innebär inte att anbudsgivarna behandlas likvärdigt eftersom leverantörernas förmåga att stå fast vid sitt anbud under längre tid än den som angetts i förfrågningsunderlaget kan se helt olika ut. Det kan även tänkas att leverantörernas anbud skulle ha utformats på ett annat sätt vad gäller prissättning m.m. om man förutsatt att det skulle bli fråga om en förlängning av giltighetstiden för anbudet.

Angående frågan om upphandlingen övergått till en otillåten direktupphandling gör förvaltningsrätten följande bedömning. Den upphandlande myndighetens agerande står i strid med LOU på grund av att väsentliga förändringar i upphandlingsunderlaget genomförts. Upphandlingen kan dock inte ses som en helt ny upphandling och då som en otillåten direktupphandling utan annonsering etc. Däremot blir effekten för bolaget densamma som att upphandlingen övergått till en otillåten direktupphandling på grund av den skada bolaget kan komma att lida.

Bolaget har visserligen inte tilldelats något kontrakt i upphandlingen men kan ändå antas komma att lida skada, eftersom bolagets anbud skulle kun-

na ha utformats på ett annat sätt om bolaget kunnat förutsätta att anbuden i upphandlingen skulle vara giltiga under längre tid än den som angavs i förfrågningsunderlaget.

Mot denna bakgrund har den upphandlande myndighetens förfrågningsunderlag inte varit förutsebart på ett godtagbart sätt ur ett upphandlingsrättsligt perspektiv.

Förvaltningsrätten bedömer att den upphandlande myndighetens agerande står i strid med bestämmelserna i LOU. Eftersom bristen kan härledas till förfrågningsunderlaget och därmed det konkurrensuppsökande skedet måste upphandlingen göras om. Bolagets ansökan ska därför bifallas.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga (DV 3109/1A LOU)

Magnus Åhammar

Rådman

Föredragande har varit Johanna Segerheim.

HUR MAN ÖVERKLAGAR

Den som vill överklaga kammarrättens avgörande ska skriva till Högsta förvaltningsdomstolen. Skrivelsen ställs alltså till Högsta förvaltningsdomstolen *men ska skickas eller lämnas till kammarrätten.*

Överklagandet ska ha kommit in till kammarrätten *inom tre veckor* från den dag då klaganden fick del av beslutet. Tiden för överklagande för det allmänna räknas dock från den dag beslutet meddelades.

Om sista dagen för överklagande infaller på en lördag, söndag eller helgdag, midsommar-, jul- eller nyårsafton, räcker det att skrivelsen kommer in nästa vardag.

För att ett överklagande ska kunna tas upp i Högsta förvaltningsdomstolen fordras att *prövningstillstånd* meddelas. Högsta förvaltningsdomstolen lämnar prövningstillstånd om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att talan prövas eller om det föreligger synnerliga skäl till sådan prövning, såsom att grund för resning föreligger eller att målets utgång i kammarrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag.

Om prövningstillstånd inte meddelas står kammarrättens beslut fast. Det är därför viktigt att det klart och tydligt framgår av överklagandet till Högsta förvaltningsdomstolen varför man anser att prövningstillstånd bör meddelas.

I mål om överprövning enligt lagen (2007:1091) om offentlig upphandling eller lagen (2007:1092) om upphandling inom områdena vatten, energi, transporter och posttjänster får avtal slutas innan tiden för överklagande av rättens dom eller beslut har löpt ut. Vanligtvis får, då kammarrätten inte har fattat något interimistiskt beslut om att upphandlingen inte får avslutas, avtal slutas omedelbart. I de fall där kammarrätten har fattat ett interimistiskt beslut om att upphandlingen inte får avslutas, får avtal slutas när tio dagar har gått från det att rätten avgjort målet eller upphävt det interimistiska beslutet. Ett överklagande av rättens avgörande får inte prövas sedan avtal har slutits. Fullständig information finns i 16 kapitlet i de ovan angivna lagarna.

Skrivelsen med överklagande ska undertecknas av klaganden eller dennes ombud och inges i original samt innehålla;

1. den klagandes namn, personnummer/organisationsnummer, yrke, postadress och telefonnummer. Dessutom ska adress och telefonnummer till arbetsplatsen och eventuell annan plats där klaganden kan nå för delgivning lämnas om dessa uppgifter inte tidigare uppgetts i målet. Om någon person- eller adressuppgift ändras är det viktigt att anmälan snarast görs till Högsta förvaltningsdomstolen
2. det beslut som överklagas med uppgift om kammarrättens namn, målnummer samt dagen för beslutet
3. de skäl som klaganden vill åberopa för sin begäran om att få prövningstillstånd
4. den ändring av kammarrättens beslut som klaganden vill få till stånd och skälen härför
5. de bevis som klaganden vill åberopa och vad han/hon vill styrka med varje särskilt bevis.